

BERNAT CAPÓ EN EL MARC DE LES LLETRES VALENCIANES CONTEMPORÀNIES

Anna Esteve

L PROPÒSIT D'AQUEST ARTICLE ÉS INTENTAR SITUAR l'obra de Bernat Capó en el context de la literatura catalana que es manifesta al País Valencià durant el darrer terç del segle xx i, amb aquesta aportació, contribuir al sentit homenatge que se li ret a l'autor. Amb aquesta intenció farem servir o ens ajudarem de la pàgina web sobre *Literatura Valenciana actual* (www.iifv.ua.es/lletraferit) i del *Diccionari de literatura valenciana actual* (2002), que n'és conseqüència.¹ Totes les dades que aniran apareixent en aquest article deriven d'aquestes fonts.

Bernat Capó: Una obra singular. Un prosista entre poetes

A partir, doncs, de la informació que ens proporciona aquesta pàgina web, mirarem de situar l'obra de Bernat Capó atenent, en principi, a dos criteris. En primer lloc la data de naixement, per veure quins són els seus companys de generació, si és el cas, o els noms dels escriptors que han estat coetanis; i en segon lloc, les dates de publicació de les seues obres, per observar, a partir de la comparació amb la resta de títols que es publiquen en aquells mateixos anys, les particularitats de la trajectòria literària de Capó.

Com és de tots conegut, l'autor del *Costumari valencià* naix a Benissa el 1928, quatre anys després que Vicent Andrés Estellés

¹ Tant la pàgina com el diccionari són projectes coordinats pel professor Gabriel Sansano i dels quals sóc també autora, i responsable en els darrers anys.

(1924) i és sis anys més jove que Joan Fuster (1922). Són escriptors que naixen durant la dècada dels vint, poc abans d'esclatar la Guerra d'Espanya (1936-1939), fet transcendent tant per a la seua formació intel·lectual i literària com per al desenvolupament de l'obra respectiva:

- 1921 Santiago Bru (Sagunt)
- 1922 Joan Fuster (Sueca)
- 1924 V. A. Estellés (Burjassot)
- 1925 Maria Beneyto (València)
Francesc Candel (Cases Altas)
Carles Llorca i Timoner (Cadis-Els Poblets)
- 1927 Joan-Alfons Gil Albors (Alcoi)
Carmelina Sánchez-Cutillas (Madrid-València)
- 1928 Bernat Capó (Benissa)
Francesc de Paula Burguera (Sueca)
- 1930 Maria Mulet (Albalat de la Ribera)
Frederic Martí Guillamon (València)

La gran majoria d'aquests escriptors comparteixen una formació exclusivament en castellà i, per tant, són autodidactes en la pròpia llengua. En conseqüència, els referents literaris, durant l'adolescència i la primera joventut són castellans, més que no catalans. Un altre tret que relaciona aquesta nòmina d'autors és la data de publicació de la primera obra: pels voltants dels anys cinquanta.

No cal dir que després de la Guerra d'Espanya el panorama és absolutament desolador, més encara des del punt de vista cultural. En arribar aquesta dècada dels cinquanta, però, comencen a sorgir algunes iniciatives com l'editorial Torre (de Xavier Casp i Miquel Adlert) i l'editorial Sicània (de Nicolau Primitiu), que publica reculls de contes i novel·les d'autors anteriors. Així doncs, en aquesta època els joves (nascuts en la dècada dels vint) conviuen amb autors anteriors, nascuts a principis de segle i per als quals la Guerra d'Espanya suposà el truncament de la trajectòria literària, ja que no van poder publicar fins a la dècada dels 50. Parle d'autors com ara Martí Domínguez (1908), Maria Ibars (1892), G. Castelló (1912), Beatriu Civera (1914) o el mateix Enric Valor (1911).

Els autors més destacats d'aquesta generació nascuda durant la dècada dels 20 són coneguts com la generació poètica dels cinquanta: Vicent

Andrés Estellés, Joan Fuster,² Joan Valls (1917), Santiago Bru, Maria Beneyto o Carmelina Sánchez-Cutillas.

Entre els qui no s'hi van dedicar a la poesia, hi ha Francesc Candel i Bernat Capó. El cas de Francesc de Paula estaria a mitjan camí, ja que, potser impel·lit per aquesta represa de la consciència que significà el grup poètic dels 50, escriu poesia al principi (*Ara que sóc ací*, 1949). I, altrament, la trajectòria de Candel no la podem valorar en aquest conjunt, ja que es traslladà a Barcelona de xiquet i allí és on ha desenvolupat la carrera literària, en unes condicions que, malauradament per a nosaltres, no van ser les mateixes; la situació cultural, literària i de consciència lingüística era significativament diferent al País Valencià.

Encara hi ha altres noms, que tampoc no es dediquen a la poesia, però presenten una trajectòria més fugaç i anòmala, podríem dir, i en conseqüència no massa representativa; Frederic Martí només publica una novel·la de caire memorialístic: *El carrer de Rubiols* (1997) i Maria Mulet compta amb tres obres publicades durant els anys setanta que podríem classificar de literatura infantil.

Així doncs, d'aquest grup d'autors que naixen pels volts dels anys vint gairebé és Bernat Capó l'únic que opta per la prosa: primera singularitat, i, potser en relació amb aquesta opció, és un dels pocs que no publicarà durant els cinquanta, sinó que s'esperarà a finals dels setanta —al 1978 concretament— per a editar la primera obra en català: *Estampes pobletanes*.³ Vegem-ho:

Anys 40	Joan Fuster (1922)	1948	<i>Sobre Narcís</i> (Torre)	Poesia
	Francesc de Paula Burguera (1928)	1949	<i>Ara que sóc ací</i> (Torre)	Poesia
Anys 50	Santiago Bru (1921)	1950	<i>Ala encesa</i> (Torre)	Poesia
	Maria Beneyto (1925)	1952	<i>Altra veu</i> (Torre)	Poesia
	V. A. Estellés (1924)	1953	<i>Ciutat a cau d'orella</i> (Torre)	Poesia
Anys 60	Joan-Alfons Gil Albors ⁴ (1927)	1963	<i>Barracó 62</i> (Impremta Vives Mora)	Teatre
	Francesc Candel ⁵ (1925)	1964	<i>Els altres catalans</i> (Edicions 62)	Assaig
	C. Sánchez-Cutillas ⁶ (1927)	1964	<i>Un món rebel</i> (Imp. Successors de Vives Mora)	Poesia
Anys 70	Bernat Capó (1928)	1978	<i>Estampes pobletanes</i> (autor-editor)	Prosa

² Als inicis es decanta per la poesia amb obres com *Sobre Narcís* (1948), *Ales o mans* (1949), *Terra en la boca* (1953).

³ Recordem que un any abans havia publicat *Gente inolvidable*.

Joan Fuster, Josep V. Marqués i Bernat Capó al pati de la Universitat de València (Octubre de 1981).

La pregunta que sembla necessària fer-se ara és, precisament, per què no publica Bernat Capó durant els anys cinquanta i seixanta, com la majoria dels seus coetanis. Doncs, senzillament, perquè en aquell moment, durant els cinquanta, tot i que és quan coneix J. Fuster, l'escriptor de Benissa està dedicant-se de ple al periodisme. El 1950 col·labora en el diari Levante. El 1955, mentre compleix el servei militar a Mallorca també treballa per al diari Balears. Un any després torna a Alacant i entra a formar part de la plantilla del diari Información i és corresponsal de diversos mitjans: Levante, Jornada, Ràdio Nacional d'Espanya i Agència EFE (TUR I SALA: 1997).

Així doncs, Bernat Capó, durant aquells anys cinquanta no forma part d'aquest grup d'autors que inicien la represa literària al País Valencià conreant la poesia sinó que es lliura plenament al seu ofici dins el món del periodisme. Aquestes circumstàncies expliquen la seua tardana incorporació al món de les lletres valencianes, en comparació amb els seus coetanis.⁴

Un escriptor dels setanta?

Bernat Capó comença a publicar, com hem dit, el 1978, però no és un escriptor dels setanta. L'escriptor de Benissa no connecta, des del vessant literari, amb la nova visió de la literatura que propugnen els joves escriptors d'aquesta generació. Tanmateix, sí que viu activament aquest moviment de llibertats i d'iniciatives que irromp a finals del setanta i principis dels vuitanta i que contribueix a reviscolar el panorama i el circuit literari valencià.

Situem-nos una mica en el context per destacar una sèrie de fites claus en el redreçament de la literatura valenciana en català. El 1978 s'aprova la Constitució. Així comença una nova dècada d'il·lusions i llibertats que es dilueixen, en part, per les renúncies durant la transició. El 1982 arriba l'Estatut al País Valencià, més tard que a Catalunya i amb unes ambigüitats sobre el nom de la llengua que arrosseguem fins a hores d'ara. Aquest és també l'any del triomf electoral del PSOE en l'Estat, en el Govern autonòmic i en els ajuntaments valencians. Amb aquest govern es produeix una fita d'importància cabdal per a encetar un procés de normalització lingüística i cultural: l'aprovació, el 1983, de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià, que va permetre la incorporació de l'assignatura "Valencià" a l'escola.

⁴ A més, el gènere que conrea Capó (narrativa o prosa) exigeix un domini de la llengua superior al de la poesia. Potser fins als anys 70 Capó va anar covant un model de llengua més eficaç i acolorit procedent, essencialment, dels seus veïns de la Marina i de l'herència familiar.

Aquestes i altres circumstàncies generen una demanda literària que el mercat no pot satisfer perquè en aquells moments simplement no existeix; calia, doncs, crear-lo. A partir de finals dels setanta s'inicia aquest camí de construcció d'un circuit literari valencià que va configurant-se al voltant d'editorials, premis literaris i revistes de creació i d'investigació, així com també de llibreries, de distribuïdores i d'altres entitats.

Abans però, durant els anys seixanta, ja tenim algun exemple de l'activitat cultural valenciana, limitada però emprenedora. Amb el dictador encara viu s'obri a València la llibreria 3i4 i es funda l'editorial homònima (1968) amb el propòsit de posar a l'abast de la societat valenciana una cultura en la llengua pròpia. Òbviament, pateix la repressió del règim i diversos atemptats; malgrat tot, el 1972 es convoca el premi Joan Fuster d'assaig i el 1974 els II Premis Octubre que, no cal dir-ho, van ser i continuen sent, a hores d'ara, un dels guardons més prestigiosos de la literatura catalana.

En aquest context, Bernat Capó, des de la seua comarca de la Marina —és important subratllar-ho— duu a terme diferents accions (a banda de la seua obra literària) que van contribuir a aquesta empresa cultural del País Valencià. En un altre escrit, pendent de publicació,⁵ ja em vaig dedicar a establir, amb les dades que proporcionaven les fonts esmentades al començament d'aquest article, una comparació exhaustiva entre l'activitat cultural del País Valencià durant el període comprès entre els setanta i els noranta i la que es generà en aquells anys des de la comarca de la Marina. Aquesta comparativa, al capdavant, evidenciava la importància d'algunes comarques valencianes, entre altres la Safor i la Marina, com a centres de vitalitat i difusió cultural i literària. La comarca de Capó destacava entre les més riques en iniciatives culturals al País Valencià.

En aquells primers anys de tímida obertura del règim franquista, la dedicació constant de la gent d'aquesta comarca (xarxa d'agrupacions, col·lectius) que intentaren moure el panorama cultural dels seues pobles (cursos de valencià, concerts, col·loquis, etc.), van posar els ciments de les plataformes culturals que a partir de finals dels setanta i sobretot en els vuitanta es van anar creant: múltiples premis literaris, amb la implicació activa dels ajuntaments; revistes de tota mena, entre les que destaca *El poble*, fundada per Capó; iniciatives tan interessants com la dels quaderns de poesia *Tuacte*; editorials que s'han quedat pel camí; l'Institut d'Estu-

⁵“La literatura catalana a la Marina Alta a partir de la dècada dels 70: trajectòria i vitalitat”, comunicació presentada al IV Congrés d'Estudis de la Marina Alta, organitzat per l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta (28 de març - 6 d'abril de 2003, Dénia, Els Poblets, Teulada, Benissa).

dis Comarcals de la Marina Alta (IECMA), una revista de literatura que continua eixint al carrer, *L'Aiguadolç*, i uns premis com els 25 d'Abril, de prestigi reconegut en l'àmbit general de la literatura catalana. Tot plegat, plataformes i projectes per a ajudar a redreçar un espai cultural propi anorreat i esborrat. Aquest panorama va fer possible, en bona mesura, que els joves autors que començaven a escriure no hagueren de desplaçar-se a les grans ciutats per poder desenvolupar la carrera literària o per entrar en contacte amb els moviments culturals. I és justament des de la seua comarca que Bernat Capó decideix posar-se a escriure literatura, ben arrelada temàticament al seu poble.

Si reprenem ara el fil de les obres de Bernat Capó, veiem que durant aquest període d'efervescència dels setanta, de la mà dels Premis Octubre comencen a publicar escriptors com Amadeu Fabregat, Ferran Cremades i Arlandis, Josep Piera, Josep Lluís Seguí, Isa Tròlec o Joan Francesc Mira (que no pertany ben bé a aquesta generació, ja que és una mica anterior). Autors que de manera decidida es llaçaren a escriure novel·la, per tal de pal·liar la carència singular de què parlava Fuster, però desfent els motlles més tradicionals a base d'imaginació, un gran desig d'experimentació, de llibertat formal i d'explicitar els mecanismes interns de la creació literària per sobre de l'argument de la història. Seguiren, alguns d'ells, les tendències dels corrents experimentals europeus; uns altres, es decantaren per la literatura de gènere. Tot plegat, temàtiques i tècniques de les quals l'obra de Capó no participava. Així doncs, mentre ell publica *Estampes pobletanes* el 1978, també fan el mateix:

1978. *Estampes pobletanes*

Gonçal Castelló (Gandia, 1912)	<i>Un sopar de rodors</i>
Eduard Soler i Estruch (1912)	<i>Notícies de Pere Estruch</i>
	<i>Humor Carcaixentí</i>
Josep Lluís Seguí (1945)	<i>Espai d'un ritual</i>
Isa Tròlec (J. B. Mengual) (1945)	<i>Mari Catúfols</i>
Tomàs Escuder (1946)	<i>Un diari</i>
Josep Piera (1947)	<i>Rondalla del retorn</i>
Vicent Franch (1949)	<i>La Vella d'En Pere Ruixes</i>
Ferran Cremades i Arlandis (1950)	<i>Coll de serps</i>

Del total de trenta-vuit obres que es publiquen el 1978, dinou són poesia, tres assaig, quatre són teatre i entre prosa, novel·la i narrativa sumen deu obres. Com es veu, predominen els joves autors dels setanta, publicant

novel·les (Seguí, Piera, Tròlec...), però tampoc no falten autors de generacions anteriors que s'hi sumen en aquells moments. L'obra d'Eduard Soler i Estruch és l'única que pot lligar, almenys per la temàtica, amb les Estampes pobletanes de Capó.

El 1980 Capó publica Espigolant pel rostoll morisc i ve acompanyada de gairebé els mateixos autors que teníem dos anys abans:

1980. Espigolant pel rostoll morisc

Enric Valor (1911)	<i>Sense la terra promesa</i>
Eduard Soler i Estruch (1912)	<i>La taronja i els que la treballen</i>
Joan Pla (1942)	<i>No fiquen llores sobre el meu nom</i>
Josep Lluís Seguí (1945)	<i>Quadre de cavall i altres narracions</i> <i>Projecte per a destruccions</i>
Isa Tròlec (J. B. Mengual) (1945)	<i>Bel i Babel</i>
Josep Lozano (1948)	<i>Crim de germania</i>
Josep Palomero (1953)	<i>El cas 2187/76</i>
Joan Martínez Monjo (1956)	<i>Oh!</i>

Novel·la de tall vuitcentista, com la d'Enric Valor; novel·les de gènere: històrica, com *Crim de germania*, negra (*No fiquen...*); unes altres més experimentals (*Bel i Babel*); dietaris com el de Monjo (*Oh!*). És una etapa de gran diversitat, d'obertura cap a noves i diverses formes de narrar. I en aquest context Bernat Capó continua amb la línia encetada, ara sota el format de prosa de viatge, per endinsar-se en la memòria dels pobles (llegendes i narracions populars), en el seu paisatge real i mític, en costums i personatges veïns. Reafirma el seu projecte d'escriptura vinculat a unes formes anacròniques per al moment però necessàries per a un país i unes comarques com les nostres: rurals. Per salvar amb els mots una manera de viure, de pensar, d'explicar-nos el nostre entorn a través de les contalles dels nostres avantpassats. Aquest és el camí que Bernat Capó segueix practicant fidelment fins a l'actualitat. Si continuem repassant la cronologia de les seues obres, trobem que el 1982 publica *Rèquiem per una amistat*; i també publiquen, entre altres:

1982. *Rèquiem per una amistat*

Enric Valor (1911)	<i>La idea de l'emigrant</i>
Gonçal Castelló (1912)	<i>La clau d'un temps</i>
Josep Lluís Seguí (1945)	<i>Introducció al cos</i>
	<i>Cartes d'amor</i>
Josep Piera (1947)	<i>El cingle verd</i>
Josep Lozano (1948)	<i>Històries marginals</i>
Toni Cucarella (1959)	<i>Crònica de fets gloriosos</i>

Autors de la generació dels setanta, més algun encara més jove com Toni Cucarella. El 1984 publica el conte *El rossinyol al pou d'avall* i el 1986, un altre conte: *El cant de l'alosa*, i una narració: *La criminala*. Capó potser es fa eco o, si més no, coincideix amb l'augment significatiu de la literatura infantil de finals dels 80, que s'anivella gairebé amb la producció poètica, que havia monopolitzat el panorama literari fins a aquell moment.

Durant la dècada dels vuitanta es produeix un esclat molt important d'obres publicades⁶ i un canvi de direcció creativa respecte d'èpoques anteriors. La poesia continua sent el gènere per excel·lència, però la segueix, cada vegada a menys distància, la literatura infantil. Aquest augment d'obres destinades a un públic entre els quatre i els divuit anys ve donat per la incorporació del valencià a l'ensenyament que obri noves expectatives i ofereix un nou públic lector, com ja hem comentat. El creixement més significatiu, però, és el que experimenta la novel·la (més, si sumem narrativa i novel·la: 27% del total d'obres publicades), de la mà del gènere eròtic, el policíac i, en menor mesura, l'històric.

El 1987 apareix una narració de caire infantil com *El marrabut arrossaire* i una narració breu: *Cronicó del sisé*. Però resulten significatius uns altres títols que acompanyen aquestes obres. Es publiquen diversos textos memorialístics com els de Francesc Candel o Vicent Andrés Estellés.

⁶ Passen de 143 a 539.

1987. *Cronicó del sisé*

Gonçal Castelló (1912)	<i>València dins la tempesta</i>
Vicent Andrés Estellés (1924)	<i>La parra boja</i>
Francesc Candel (1925)	<i>Aquella infància esvaïda</i>
Isabel Clara Simó (1943)	<i>Júlia</i>
Ferran Cremades (1950)	<i>Hotel Àfrica</i>
Joaquim González Caturla (1951)	<i>Rondalles del Baix Vinalopó</i>
Josep Franco (1955)	<i>Calidoscopi</i>
	<i>Som irrepitibles</i>
Toni Cucarella (1959)	<i>Coof: fresc</i>

I, a més, sembla que reviu l'atenció per la literatura popular. Joaquim G. Caturla decideix arregar les rondalles de la seua comarca i d'altres properes: El 1985 publicava *Rondalles de l'Alacantí* i ara, el 1987, *Rondalles del Baix Vinalopó*. Al seu torn, continuen publicant-se novel·les i narracions d'autors nascuts a principis del xx, com G. Castelló, i de joves com Cucarella o Franco, entre d'altres. En la dècada dels noranta, Bernat Capó continua escrivint i publicant. El 1990 apareix el conte *El teuladí utòpic*; el 1992 publica l'emotiu relat *On ets, Gigi?*, que dedica a la seua gosseta, que havia desaparegut. I el primer volum d'una altra de les obres més rellevants de Capó, tot i que molt distant del que estava publicant-se aleshores: *El costumari valencià*. Un any després publica un nou relat: *Pleniluni*.

Durant aquest 1990-1993 s'incorporen noves lles de joves autors a la nostra literatura i continuen d'altres anteriors:

Ferran Torrent (1951)	<i>Cavall i rei</i>
Vicent Usó (1963)	<i>La cançó de la terra estimada</i>
Vicent J. Escartí (1964)	<i>Dies d'ira</i>
Gonçal Castelló (1912)	<i>Sumaríssim d'urgència</i>
Maria Beneyto (1925)	<i>La dona forta</i>
Joan F. Mira (1939)	<i>Els treballs perduts</i>

L'any 1997 és important per a l'obra de Capó. S'edita una *Antologia* que publica conjuntament l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, l'IECMA i l'Ajuntament de Benissa amb motiu dels vint anys que havien passat de la publicació del seu primer llibre i com a excusa per a reconèixer la figura

de Capó i homenatjar-lo. L'obra recull textos que il·lustren les diverses facetes de la seua activitat: periodista, narrador, viatger, etc.

I d'aquesta manera s'arriba al nou mil·lenni. L'any 2002 Bernat Capó esdevenia de nou el viatger que ens regala un passeig per *Terra de cireres* —obra amb la qual jo vaig descobrir l'intens món de l'autor. I un títol que, per ara i si l'autor no ens sorprèn amb una o algunes obres més, enllaça amb aquell *Espigolant pel rostoll morisc* de 1980 en què ens convidava a resseguir l'herència viva que els moriscos van deixar en el nostre paisatge, en els menjars i en els costums; i d'aquesta manera màgica, com sovint passa amb les rondalles, Capó tancaria el cercle d'una obra redona.

Algunes conclusions

Arribats a aquest punt, ens és lícit afirmar que Bernat Capó és un escriptor singular, diferent, personal; potser anacrònic, però amb una carrera literària totalment coherent amb la qual s'ha guanyat el reconeixement tant dels escriptors com dels lectors.

El recorregut que hem plantejat per la seua obra ens ha permés comprovar la constància i la fidelitat de l'autor a unes línies d'interés, desconnectades o al marge de les modes literàries de cada època, que són l'essència que lliga les seues obres: des de l'observació del viatger, a la imaginació del narrador que sap trobar en la gent que l'envolta, en els costums i en les històries que ha heretat, la màgia suficient per a concedir-los el do més preuat: l'eternitat, que només és possible amb la paraula que esdevé literatura.

Uns mots necessaris que no han deixat de sonar, ara sí, per redreçar la cultura valenciana des del territori que millor coneix, des de Benissa i la comarca de la Marina, creant una revista com *El poble*, plataforma i referent per a tants escriptors, i uns premis literaris com els 25 d'Abril que s'han fet un lloc reconegut unànimement dins el panorama de les lletres catalanes, i que han sabut superar les fronteres i situar-se en la normalitat editorial.

Bibliografia

Diccionari de literatura valenciana actual (2002), Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant.

TUR I SALA, Pere (1997): "Semblança del personatge", en *Antologia*, IECMA-Ajuntament de Benissa, p. 27-35.

Bernat Capó amb Alfons Llorenç